

*До спеціалізованої вченої ради
Д 08.727.02 Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26*

ВІДГУК
офіційного опонента

заступника начальника слідчого управління ГУНП в Черкаській області, кандидата юридичних наук Мовчана Миколи Івановича на дисертаційне дослідження Артем'євої Анастасії Володимирівни на тему: «Криміналістична характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Залишення в небезпеці малолітньої особи є однією з найгостріших проблем сучасної криміналістичної практики, що обумовлює високу актуальність обраної теми. Реалії сьогодення, зокрема вплив воєнних дій на території України, масове переміщення населення, соціальна дезінтеграція родин та посилення ризиків для життя та здоров'я дітей, суттєво підвищують вірогідність виникнення випадків залишення неповнолітніх у небезпечних ситуаціях.

Питання, охоплені предметом дисертаційного дослідження, мають непересічне значення як для науковців при розробці теоретичних основ окремих методик розслідування кримінальних правопорушень, так і для практичних працівників, які у своїй діяльності стикаються із складнощами в процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітніх осіб.

Наукову основу дисертаційного дослідження становлять ґрунтовні роботи дослідників з різних галузей юридичної науки, присвячені теоретичним засадам методики розслідування кримінальних правопорушень та її окремих структурних елементів, як-от: Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Дрозд, В. А. Журавель, А.В. Іщенко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ	
Вх. №	31/Б 15
«08»	12/13 2025 р.
Основний док.	13
Додаток	

В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, О. В. Пчеліна, М. В. Салтевський, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько та ін.

Проте на сучасному етапі відсутні комплексні наукові розробки, присвячені розслідуванню кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи, що обумовлює актуальність обраної проблематики, її наукове, теоретичне та практичне значення.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як *загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам* стосовно забезпечення національної безпеки та протидії злочинності. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки; положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015); Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи (Указ Президента України від 12.01.2011, № 24/2011); Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (постанова загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки (наказ МОН України від 03.02.2022 р. № 109); планів Науково-дослідницьких робіт науково-дослідного інституту публічного права.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Методологія та методика дослідження вибрані в цілому вірно. Як вбачається з відповідних положень дисертації, автор володіє методологією наукового аналізу складних проблем теорії і практики юридичної науки.

У процесі дослідження А.В. Артем'єва, для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта і предмета дослідження, використала у роботі комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, які традиційно є засобами наукового пошуку в галузі криміналістичної методики. Їх застосування було обумовлено системним підходом, що дозволило на належному рівні виконати наукове завдання з розроблення дієвої методики розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Результати дисертаційного дослідження здобувача отримані завдяки широкому використанню наукових джерел, емпіричної бази та вмілому використанню різноманітних методів наукового дослідження.

Емпіричну основу дослідження становлять результати аналізу судово-слідчої практики, дані узагальнень судових рішень, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень, дані офіційної статистичної звітності Офісу Генеральної прокуратури та МВС України за 2020–2025 рр. за темою дисертаційного дослідження; результати вивчення 263 кримінальних проваджень і результатів аналізу 105 обвинувальних вироків за фактами залишення у небезпеці малолітньої особи (Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернівецька області та м. Київ); зведені результати опитувань 125 респондентів (слідчих, дільничних офіцерів поліції, працівників ювенальної превенції та працівників служб у справах дітей).

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об'єктом дослідження виступають кримінальні процесуальні відносини, що виникають у стадії досудового розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. Предметом дослідження є криміналістична характеристика та основи розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Мета дисертаційного дослідження полягає у розробці криміналістичної характеристики та методики розслідування залишення у

небезпеці малолітньої особи на основі теоретичних положень кримінального процесу, криміналістики та інших наук, а також узагальнення відомостей слідчої та судової практики.

Комплексність мети, її багатоплановість обумовили необхідність вирішення окремих **завдань**:

- визначити предмет протиправного посягання та обстановку, у якій вчиняється залишення у небезпеці малолітньої особи;
- окреслити способи та сліди вчинення кримінального правопорушення;
- надати характеристику особі правопорушника та потерпілого;
- встановити особливості виявлення слідів кримінального правопорушення та початку досудового розслідування;
- визначити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та надати пропозиції щодо їх вирішення;
- розробити напрямки діяльності слідчого на подальшому етапі розслідування;
- визначити особливості проведення вербальних і невербальних слідчих (розшукових) дій;
- надати рекомендації щодо використання спеціальних знань при розслідуванні залишення у небезпеці малолітньої особи.

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені автором дисертаційного дослідження, у більшості випадків характеризуються високим рівнем обґрунтованості та логічною послідовністю. Під час формулювання зазначених положень автор ефективно інтегрував емпіричні дані, отримані в процесі аналізу кримінальних проваджень та опитування працівників правоохоронних органів, а також системно використав нормативно-правові акти і відповідну наукову літературу, що значною мірою підвищує достовірність і наукову цінність висновків.

Висновки до розділів та загальні висновки щодо дослідження відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю

викладених думок.

Окрім того, дисертант, уміло поєднав наукову та практичну діяльність, здійснив ґрунтовний аналіз теоретичного, практичного та законодавчого матеріалу, на основі якого сформулював виважені та обґрунтовані висновки. Отримані результати становлять значущий внесок у розвиток теорії криміналістики та сприяють ефективній практичній реалізації положень відповідної окремої криміналістичної методики.

Таким чином, сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають належний рівень обґрунтованості та достовірності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням криміналістичної характеристики та основ розслідування методики розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи, у якому сформульовано низку наукових положень і рекомендацій, що вирізняються науковою новизною, мають важливе теоретичне та практичне значення. Вивчення змісту дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про наявність елементів наукової новизни. Найбільш важливими теоретичними положеннями, на нашу думку, є наступні: *вперше* сформовано структуру криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи, яка охоплює науково обґрунтоване визначення предмета протиправного посягання, специфіку обстановки та слідової картини, особливості способів їх вчинення, а також сукупність криміналістично значущих ознак особи правопорушника й потерпілого; охарактеризовано та систематизовано типові способи вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи з урахуванням специфіки функціонування суспільства в умовах правового режиму воєнного стану, із поділом їх на окремі класифікаційні групи за криміналістично значущими критеріями; визначено та теоретично обґрунтовано організаційно-тактичні засади розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії, а також розроблено комплекс науково-практичних рекомендацій щодо

підвищення ефективності проведення окремих процесуальних і слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події, огляду трупа, дослідження документів та електронних носіїв інформації, здійснення тимчасового доступу до речей і документів, проведення освідування та допиту.

Привертають увагу запропоновані автором положення криміналістики щодо етапів розслідування, ситуаційного підходу до формування і типізації слідчих ситуацій в криміналістичній методиці; теоретичні основи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у формі залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій та проведення судових експертиз; рекомендації щодо впровадження новітніх техніко-криміналістичних засобів і методів у розслідування кримінальних правопорушень. Науковий інтерес представляють і інші положення, запропоновані автором.

В цілому, дисертант напрацював самостійні наукові узагальнення та висновки, що виносяться на захист. Разом із збагаченням теорії криміналістики вони мають суттєве теоретичне та практичне значення.

Одержані у дисертації положення **мають практичне значення**. Вони можуть бути використані у *науковій діяльності* – для удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень проти власності (акт впровадження Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 30.10.2025 р.); *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Оперативно-розшукова діяльність», а також підготовці підручників, навчальних посібників і монографічних досліджень (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15.08.2025 р.) та *правозастосовній діяльності* (акт впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України від 14.10.2025 р.).

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження

А.В. Артем'євої «Криміналістична характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи» включає результати власних досліджень дисертанта. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності. Автореферат за своїм змістом відповідає основним положенням дисертації та повністю відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані у роботі.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено у дев'яти наукових публікаціях, серед яких: 3 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 2 статті у міжнародних наукових виданнях, 4 тези доповідей, опублікованих за результатами участі у науково-практичних конференціях.

У першому розділі дисертації «Криміналістична характеристика залишення у небезпеці малолітньої особи» автором висвітлено найбільш значущі питання теорії та практики розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Серед основних факторів, що призводять до збільшення кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 135 КК України, в яких потерпілими виступають малолітні особи та уникнення відповідальності, здобувач зазначає неврегульованість на законодавчому рівні обов'язкової ознаки умислу в діях правопорушника та факту перебування потерпілого у небезпечному для життя стані, що виражається у суб'єктивному його тлумаченні. Зауважено, що законодавче регулювання значною мірою впливає на елементи криміналістичної характеристики.

Досліджено час, місце, умови, під впливом яких вчиняються кримінальні правопорушення, розпочаті за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб. Предметом посягання при вчиненні залишення у небезпеці

малолітньої особи виступає: життя потерпілого; фізичне здоров'я; психічне здоров'я.

Крім цього досліджено способи вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи, встановлено що вони характеризується повною структурою, що включає в себе способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування (маскування).

Розкрито типову слідову картину, акцентовано, на значенні цифрових слідів залишення в небезпеці, які знаходять своє відображення у фонограмах записів телефонних розмов, зокрема під час виклику медичної допомоги; відеозаписів камер спостереження в місцях вчинення кримінального правопорушення, або камер працівників поліції; листування за допомогою месенджерів; фото та відео зображення у мобільних телефонах потерпілого або правопорушника.

Досліджено властивості типового правопорушника та окреслено криміналістичний «портрет» потерпілого в кримінальних правопорушеннях, окресленої категорії.

У другому розділі «Організаційні основи розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи» автором проведено аналіз вихідної інформації про кримінальне правопорушення, зазначено обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування. Встановлено, що типовими джерелами первинної інформації про вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, є: повідомлення громадян та/або посадових осіб відповідних соціальних служб (82 %); самостійне виявлення слідчим або іншими посадовими особами НПУ фактів кримінального правопорушника (14 %); звернення з письмовими заявами представників соціальних служб та служб у справах дітей (4 %). Зрідка заяви (повідомлення) про залишення у небезпеці надходять безпосередньо від потерпілих. Це пояснюється здебільшого віковими особливостями потерпілої особи та призводять до неусвідомлення факту вчинення щодо неї протиправних дій.

Серед обставин, що підлягають встановленню, на початковому етапі розслідування слід виділити: місце вчинення кримінального правопорушення; час; спосіб вчинення та приховування; відомості про потерпілого; відомості стосовно правопорушника (правопорушників). Для правильної кваліфікації протиправних діянь, увагу слід приділити встановленню виду шкоди, що було спричинено та тривалість протиправних діянь відносно потерпілої особи.

На підставі наукових поглядів науковців визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування.

Визначено форми взаємодії на початковому та подальшому етапі розслідування, розкрито їх сутність.

У третьому розділі «Тактичне забезпечення розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи» автором розкрито організацію та тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження.

Дисертант обґрунтовано доводить, що серед слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на одержання інформації з матеріальних джерел, найпоширенішими є огляд, обшук та освідчування, а також тимчасовий доступ до речей і документів.

Крім цього, доведено, що основними слідчими (розшуковими) діями, спрямованими на одержання інформації з особистісних джерел, є допит, одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб, пред'явлення для впізнання.

Встановлено, що під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 135 КК України, де потерпілими є малолітні особи, застосування спеціальних знань у процесуальній формі реалізується через залучення фахівців до проведення окремих слідчих (розшукових) дій, призначення відповідних судових експертиз.

Найбільш поширеною формою використання спеціальних знань у непроцесуальній формі є надання консультаційної допомоги, що реалізується

на підготовчому етапі призначення експертиз. Такий підхід дозволяє забезпечити повноту, достовірність та оперативність збирання криміналістично значущої інформації, що має вирішальне значення для встановлення об'єктивних обставин кримінального правопорушення.

В цілому дисертаційне дослідження А.В. Артем'євої відрізняється аргументованістю та достатньою обґрунтованістю запропонованих висновків. Все це дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову працю, відзначити її новизну, самостійність виконання, належний теоретичний рівень.

Разом із тим, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження А.В. Артем'євої, слід відзначити **певні дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для обговорення під час захисту:**

1. У розділі 1 дисертаційної роботи автором ґрунтовно висвітлено структурні елементи криміналістичної характеристики залишення у небезпеці малолітньої особи, які не викликають дискусій в науковому середовищі, а також проблеми досудового розслідування, що виникають в правоохоронній діяльності. Слушно акцентовано увагу на вплив повномасштабного вторгнення РФ на способи вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 135 КК України. Дисертант обґрунтовано привертає увагу про зростання частки кримінальних правопорушень, учинених особами з числа внутрішньо переміщених осіб, які, опинившись у складних соціально-побутових умовах.

У контексті досягнутих автором результатів щодо детермінації воєнного стану та криміналістичної характеристики окреслених правопорушень, доцільним видається приділення додаткової уваги аналізу переліку обставин, що підлягають встановленню під час досудового розслідування. Включення таких положень дозволило б істотно посилити практичну значущість дослідження та забезпечити його більшу відповідність сучасним умовам функціонування органів досудового розслідування. *Хотілось би почути думку автора з цього приводу.*

2. Водночас, у розділі 3 *«Тактичне забезпечення розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи»* дисертант розглядає особливості проведення обшуку, огляду, освідування, допиту, одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних осіб, пред'явлення для впізнання, призначення судових експертиз, що безперечно підсилює наукову новизну та практичну значущість дослідження в умовах воєнного стану. Разом з тим у дисертації, на жаль, не приділяє достатньої уваги іншим процесуальним діям. Тож, на нашу думку, варто було б розширити зміст розділу та додатково приділити увагу організації й тактиці проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також особливості використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що можуть мати важливе доказове значення під час розслідування кримінальних правопорушень відповідної категорії. Розкриття цих аспектів могло б істотно доповнити загальну структуру дослідження та надати більшої повноти характеристиці тактичного забезпечення розслідування.

3. Під час узагальнення емпіричної основи дисертації дисертант зазначає про опрацювання судових рішень, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень, офіційної статистичної звітності Офісу Генеральної прокуратури та МВС України за 2020–2025 рр. за темою дисертаційного дослідження; судово-слідчої практики, зокрема, 263 кримінальних проваджень і 105 обвинувальних вироків за фактами залишення у небезпеці малолітньої особи (Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернівецька області та м. Київ); зведених результатів опитувань 125 респондентів (слідчих, дільничних офіцерів поліції, працівників ювенальної превенції та працівників служб у справах дітей). На нашу думку, диференціація отриманих показників за категорією опитаних осіб, регіонами проведеного дослідження значно підвищила б репрезентативність сформованих висновків.

4. На фоні ґрунтовного висвітлення автором тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, які проводяться під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи, на наш погляд доцільно було б приділити увагу тактичним комбінаціям, які притаманні слідчим ситуаціям, висвітлених у дослідженні.

Зазначені вище зауваження мають виключно дискусійний характер, не впливають на актуальність і загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та є підґрунтям до наукової дискусії під час захисту дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Наукова розробка А.В. Артем'євої «Криміналістична характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для теорії кримінального процесу та науки криміналістики. Викладені в авторефераті та дисертації основні положення дослідження є автентичними.

Загальний висновок. Дисертація є самостійною роботою, пройшла належну апробацію, її зміст цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності. Оформлення дисертації та автореферату відповідає встановленим МОН України вимогам. Викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження **«Криміналістична характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи»** є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним, таким, що має теоретичну і практичну значущість та відрізняється науковою новизною. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам пунктів 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а його автор, **Артем'єва Анастасія Володимирівна**, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за

спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

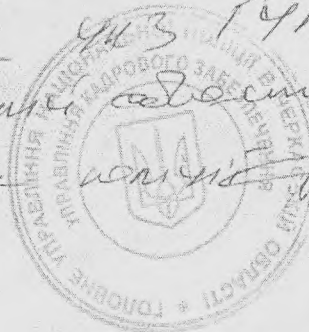
Заступник начальника слідчого управління
ГУНП в Черкаській області
кандидат юридичних наук

Микола МОВЧАН

Підпис засвідчує

Когольши *М.З. ГУНП*
в Черкаській області
посилюючи *М.З. ГУНП*

М.З. ГУНП *М.З. ГУНП* *М.З. ГУНП*